

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא מציעא - דף קיד

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

איך ברכו ברכת המזון לפני משה רבנו?

מבואר בגמ' ששייך ברכה כלפי הקב"ה ממה שמצאנו לגבי ברכת המזון, "ואכלת ושבעת וברכת". צריך לבאר הרי מבואר בגמ' בברכות (מח, ב) אמר רב נחמן משה תיקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן. וכן הביא ברמב"ם שברכת הזן היא מתקנת משה (פ"ב מברכות ה"א). א"כ מה ברכו קודם תקנתו של משה רבנו בנוסח הברכה.

ושאלה זו ביסודה, יש להקשות על כמה דברים שנזכרו בדברי הש"ס, מבואר בגמ' בסוטה (לז, ב) שחשבון האותיות שהיו באבני האפוד סך חמישים אותיות, שאלה הגמ', הרי לפי מנין האותיות חסר אות אחת למלא חשבון חמישים, לדעת רב יצחק, הוסיפו על שמו של יוסף הצדיק את האות "ה" שהרי נקרא "היוסף". וצריך להבין האם יתכן שבאבני האפוד נזכר שמו של יוסף בתור "היוסף", הרי פסוק זה נמצא בתהילים, "עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע" (תהילים פ"א, ו) ואנן עסקינן מקמי דוד.

אולם הדבר הברור הוא, שהרי בגמ' (שם) מבואר בהמשך העמוד, כאשר בא יוסף הצדיק לעמוד לפני פרעה, למדו המלאך גבריאל את כל השפות, ויוסף לא הצליח ללמוד, עד שהוסיף לו את שמו, וקראו "היוסף", הרי מבואר שכבר הוסיפו לו לשמו את האות "ה" כבר במצרים, וע"ז דוד המלך אמר בתהילים "עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע", כלומר, אמנם לפנינו פסוק זה נזכר בתהילים, אולם שמו נקרא "היוסף" כבר במצרים וזה מה שכתבו באפוד לדעת רב יצחק.

ועל דרך זו כבר מצאנו, בעניין שיר הנאמר על הקרבנות, מה היו משוררים? בפשטות, מזמורי תהילים. דבר זה מבואר במשנה בתמיד והעתיק הרמב"ם (פ"ו מתמידין ומוסיפין) ביום הראשון לד' הארץ ומלוואה וכו'. וצריך להשכיל "תהילים" כתבם אדונינו דוד ז"ע, מה היו משוררים לפני דוד, קרבנות הקריבו כבר במשכן וכו' ואם קרבן ציבור מחייב שירה מה שרזו?

מבואר במנ"ח (מצוה שצד) שעיקר השיר, הוא חיוב תורה להלל לד' יתברך. אולם מה היו שרים אינו חיוב מן התורה וא"כ מקמי דוד היו משוררים כצחות לשונם כמו תפילה שתיקנו לשונה אנשי כנסת הגדולה ולדעת הרמב"ם ועוד, חיוב תפילה הוא מהתורה וא"כ מה התפללו קודם לתקנת אנשי כנסת הגדולה. אלא החיוב הוא מהתורה אולם נוסח החיוב אינו מן התורה ומתקנת אנשי כנסת הגדולה החיוב הוא כתקנתם אולם קודם לכן כל אחד התפלל כפי השגתו. וממשיך המנחת חינוך שהוא הדין לגבי ברכת המזון, שעיקר החיוב מהתורה לברך את קודשא בריך הוא, אולם הנוסח תיקן יותר מאוחר משה רבינו כפי הנזכר שתיקן ברכת הזן וכו'. אולם קודם לתקנתו של משה רבנו באמת בירכו כפי צחות לשונם.

ובאמת צריך להבין, אם יסודו של המנחת חינוך הוא שאין חיוב לשורר שיר מסוים אלא עיקר החיוב להודות ולהלל. מדוע אמרו בגמ' בר"ה (לא) ועוד, שלא היו מקבלים את העדים מן המנחה ולמעלה כיון שיש חשש שיתקלקלו בשיר ולא יאמרו את השיר הנכון. (למ"ד שלא יאמרו שירה כלל, נוח. אולם למ"ד שיאמרו שיר של חול במקום שיר של יו"ט. קשה מה אכפת לן איזה שיר אומרים) הרי העיקר להודות ולהלל ומה אכפת לן אם יאמרו שיר אחר. אולם הדבר הפשוט שצ"ל שלאחר התקנה כבר נקבע מה שישוררו ולא יכולים לשנות.

מי נטמא ארוננו של יוסף?

דעת רשב"י, שאין קברי עכו"ם מטמאים באוהל, כיון שאינם מוגדרים כאדם. ותמהו תוס' (יבמות ס"א, א ד"ה קברי) מדוע היה צריך רבי בנאה לציין את המערות הקדמונים, כדי שלא יאהילו על אוהל המת. הרי אף שאברהם אבינו נקרא אדם וכן אדם הראשון, אולם טומאת אוהל התחדשה ממתי שנאמרה פרשת אדם כי ימות באוהל. וכו'.

בפרשת בהעלותך אמרה תורה, "ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא" (במדבר פרק ט פסוק ו), ע"י בגמ' בסוכה (כה, ב) כלפי מי הדברים אמורים. אולם יש שיטה אחת בדברי הגמ', שהאנשים שנשארו את ארוננו של יוסף הם היו טמאים לנפש.

ועתה צריך להשכיל, מדוע לא כל בני"ה היו טמאים מחמת אותה טומאה. נכון, שטומאת מגע ומשא היה שייך רק באלו שנשארו בפועל את ארוננו של יוסף, אולם לכאורה, לכלל ישראל היה טומאת אוהל, של הענן שהקיף את מחנה ישראל.

ואם יתמה השואל, מנין שהענן הייתה הגדרתו כשל אוהל, עד שנדון כאן מחמת אוהל המת. והרי אף אם נאמר שענן מוגדר כאוהל, מי אמר שדבר רוחני יכול ליצור אוהל הטומאה. אולם הפרי מגדים בהלכות סוכה בהקדמה (לסי' תרכ"ה) הביא את קושיית בעל הצידה לדרך, מבואר שהביאו הנשיאים קרבנות לכפר ששא נטמאו בטומאת התהום. והקשה בעל הצידה לדרך, הרי היה להם חציצה בין טומאת התהום אליהם, של הענן, והענן יהיה לחצוץ בפני הטומאה.

הפרמ"ג שם יישב, שלא היה חלל טפח, וכיון שטומאה בוקעת ועולה, הענן לא יכל להוות חציצה. עיי"ש. אולם למדנו מכאן, שנקטו הקדמונים, שהענן שהאיל על בני"ה במדבר, שייך לדוננו בתורת אוהל, א"כ כל בני"ה היו תחת הענן שהאיל על ארוננו של יוסף, ומדוע לא כולם היו טמאים.

אלא היה מקום לומר שכל דברי התוס' ביבמות שרבי בנאה ציין מערתא, היה על ציון אדם הראשון, ואברהם אבינו, שנקראו אדם. אולם אולי היה מקום לומר, שיוסף הצדיק לא מוגדר כאדם כדי שיטמא באוהל לשיטת רשב"י. אולם תירוץ זה דחוק, מדברי הגמ' בסוכה הנ"ל, שדרשה שה"טמאים לנפש אדם" היו אלו שנטמאו מארוננו של יוסף, הרי מבואר שאף יוסף מוגדר הוא אדם המטמא. ולהדיא במדרש רבה (שמות פרשה כ פסקה ט) שנקרא יוסף אדם. וכן שם (בראשית פרשה פו פסקה א).

ועי' בעין התכלת, ובעניי כבוד, שהביאם בחבצלת השרון על במדבר, שביארו לפי שיטת הרמב"ם (פ"ב מאבות הטומאה ה"ו), שארון עץ, אם המת רחוק מכיסוי הארון טפח, שוב הטומאה אינה בוקעת, ולא מטמא באוהל. ועי' מה שהקשו, ע"פ המבואר בגמ' בסוטה (יג, א), שארוננו של יוסף היה מתכת. (ועי' בבית אדם שער השמחה לגבי ארון מתכת).

נושא היום: דאגה לצרכיו של החיוב בחוב, ערכין וגדרים.

שאל רב חנא, שיטען המלווה ללווה, מדוע אני חייב לדאוג לך יותר מכל העולם ולהשאיר לך את החפצים הנזקקים לך. **ביאר אבי** היות ואמרה תורה לגבי השבת העבט "ולך תהיה הצדקה" מבואר שמחוייב המלווה בצדקה זו.

הסתפקו האם כאשר גובים מלווה את כליו לצורך פרעון החוב, **משאירים** ביזו כפי צורכו כמו שלמדו גז"ש "מיכה" מערכין, **או** לא. **מביאה הגמ'** שדבר זה שלח רבין בתשובה, ששאל את כל רבותיו ולא אמרו לו תשובה, **ודבר השאלה** היה "האומר הרי עלי מנה לבדק הבית מהו שישדרו", **היינו** האם דינו שאומדים מה צריך לצרכין. **רבי יעקב בשם בר פדא**, **ורבי ירמיה בשם אילפא אמר**, קל וחומר מבעל חוב, שאף שנטלו ממנו מחזירים כפי צורכו, אבל לאחר ל' יום נוטלים ממנו ולא מחזירים, בודאי הקדש שאין דין החזרת העבט בודאי שנטולים, ונטלים לגמרי ולא מסדרים לו כפי צורכו. **דעת רי"ח**, בנדר כתוב "נדר בערכך" היינו שדין הנדר דומה לערכין שמסדרים. **אך בר פדא ואילפא** למדו מהדמיון לערכין, שכשם שאם העריך אבר שהנשמה תלויה בו שמים את כל גופו בחובו, כך בדין נדר אם הקדיש דמי אבר שהנשמה תלויה בו גובים בנדרו דמי כל גופו.

דנה הגמ' שיש ללמוד ק"ו מערכין, אם בערכין שאין דין השבת העבט, אך כאשר נוטלים ממנו מסדרים לו כפי צורכו, בחוב שיש דין השבת העבט **בודאי** שישדרו לו כפי צורכו כאשר נוטלים ממנו. **מבארת הגמ'** בפרשת ערכין מבואר "ואם מן הוא מערכך" דווקא בדין ערכין אמרו שמסדרים ולא בבעל חוב. **והתנא** של **המשנה** (שחולק על רשב"ג. לביאור רש"י בסוגיא) שסבר שמסדרים אף לבעל חוב, מבאר את הפסוק שאמרה תורה שדינו כעני דווקא אם מן הוא בכל התקופה אולם אם העשיר קודם שהעריכו הנה ישלם כדון עשיר.

לדעת רי"ח שלמד שמסדרים אף בנדר, ילמד שיהיה דין השבת העבט בק"ו מחוב, אם בחוב אין מסדרים כדי צורכו, בכ"ז משיבים את העבט, בנדר שמסדרים **כ"ש** שישבו את העבט. **נוקטת הגמ'** "ושכב בשלמתו וברכך", היינו שבדין השבת העבט בדרך הלווה את המלווה, **ובהקדש** לא שייך ברכה. **שואלת הגמ'** הרי נאמר "ואכלת ושבעת וברכת" מבואר שיש ברכה כלפי ד'. **אלא** בהשבת העבט מבואר "ולך תהיה צדקה" והקדש אין צריך צדקה.

רבה בר אבוב פנש את אליהו הנביא בבית הקברות של עכו"ם, **שאל אותו** האם מסדרים לבעל חוב כדי צורכו, **אמר לו אליהו הנביא** לומדים גז"ש "מיכה" מערכין. **עוד שאל את אליהו הנביא**, מה המקור שמדוע אין ביקא, **אמר לו**, "ולא יראה בך ערות דבר". **שאל רבה את אליהו**, והרי אתה כהן מדוע הינך בבית הקברות, **אמר לו** האם לא למדת טהרות **ושם מבואר** שרשב"י אמר שאין קברי עכו"ם מטמאים, שעם ישראל נקרא "אדם" ולא אמות העולם. **אמר לו** רבה, אפילו 40 סדרים אינו ביקא ואיך אהיה ביקא 6 סדרים. **אמר לו אליהו** ומדוע אין ביקא, **אמר לו** שפרנסתו דחוקה, **לקחו** אליהו לן עדן **ואמר לו** פשוט בגדך העליון וקח מהעלים שנמצאים כאן, **נטל רבה** ושמע קול ששואל מי נטל את חלקו בעולם הבא, **ניער רבה** את הבגד והשאיר את העלים בגן עדן, **בכ"ז** כאשר חזר לעולם הזה נחסת מהבגד ריח ומכר את הבגד 12,000 דינרים, וחילק לחתניו.

"ואם איש עני הוא **לא תשכב** בעבטו" **שואלת הגמ'** הרי אסור להשתמש במשכנו, ובפסוק משמע שבשל עשיר מותר להשתמש, **ביאר רב ששת**, הכוונה לגבי השבה, עני ואת משיב לו, ועשיר מותר למלווה לשכב והעבט ברשותו.

מבואר בבביתא "המלווה את חברו אינו רשאי למשכנו ואינו חייב להחזיר לו ועובר בכל השמות" **לרב ששת** הכוונה שאסור למשכנו, ואם עבר ומשכן חייב להחזיר ואם לא החזיר עובר בלאוויים. **לרבא**, אסור למשכן, ואם משכן חייב להחזיר כאשר משכן **שלא בשעת הלוואה**, ואם לא השיב יעבור בלאו. ואם משכן **בשעת הלוואה** אינו חייב להחזיר, כיון שלא נטל בדרך חבלה.

"עד **בא השמש** תשיבו לו" "השב תשוב לו את העבט **כבא השמש**", **בתחילה למד רב שיבוי**, שכסות יום משיב בלילה וכסות לילה משיב ביום, רבא תמה. **וביאר** שכסות יום, משיב ביום. וכסות לילה, משיב בלילה.